

HROMADA ATTILA

KULCS A VILÁG MEGÉRTÉSÉHEZ: AZ INTERKULTURÁLIS KOMPETENCIA

Friss előrejelzések szerint a 21. század munkapiacának egyik meghatározó kompetenciája lesz a nemzetközi kommunikáció elsajátítása. A jövőben a globális egymásrautaltság egyre nagyobb szerepet fog játszani, hogy a kihívásokat az éghajlatváltozástól a terrorizmusig hatékonyabban tudjuk kezelni. A diákoknak az iskolából kilépve elegendő nyitottságra és kulturális érzékenységre van szükségük, bármilyen hivatásuk is legyen.

Erre a tendenciára az oktatásügy a korai kétezres évek óta reagált, azáltal, hogy az idegen nyelvi órákat növelték. Ez egy fontos lépés volt, akkor is, ha módszertanilag sok behoznivaló maradt a nyelvtanulással kapcsolatban is. De az interkulturális kommunikációhoz nemcsak verbális kompetenciák szükségesek. A nyelvtudás valóban nélkülözhetetlen, de nem elégséges nemzetközi szinten. A hiányzó készségek főként a történelem, polgári nevelés és hitoktatás minősége miatt vannak jelen. Ezen tantárgyak kudarcot vallanak az interkulturális készségek átadásában, sőt néhány kivételtől eltekintve inkább erősítik a nemzeti és vallási elzárkózást és sztereotípiákat.

A diákokkal többek között meg kell ismertetni a „kulturális szemüveg” fogalmát. A kulturális szemüvegünkön keresztül úgy látjuk a világot, ahogy nekünk tetszik. Úgy, ahogy azt otthon és az iskolában megtanultuk, egyszóval, a saját kultúránkon keresztül. Mi történik akkor, amikor két különböző kulturális háttérrel rendelkező ember kizárólag a saját szemüvegén keresztül vizsgál egy problémát? Ilyen esetben nézeteltérések – vagy akár konfliktusok keletkeznek. Ha például egy járókelőtől Algériában útbaigazítást kérnek, az illetőnek mindig muszaj választ adnia. Még akkor is, ha a kérdezettnek fogalma sincs a helyes útírányról. Az odautazó mindig számíthat útbaigazításra, mert az adott kultúrában ezt kívánja meg a segítőkészség és a vendégszeretet (ha tényleg fogalmuk sincs, akkor elkísérik az idegent a legközelebbi járókelőhöz).

Egy ilyen helyzetet Szlovákiában másképp értelmeznének. Biztosan sokan mérgelődnének, és azt gondolnák, hogy szándékosan adtak meg helytelen útírányt, hogy nem vesznek minket komolyan, és meg akartak viccelni minket a rossz útírányal. Az pedig bizalmatlanná tenné minket, ha felajánlaná az illető, hogy elkísér minket a célunkhoz. Talán egy félreeső helyen ki akarnak rabolni? Fordítva is hasonló a helyzet. Vajon mit gondolna egy algériai Szlovákiában, ha senki se segítene neki, ha a helyes útírány felől érdeklődik (mert a kérdezett egyszerűen nem ismeri az utat)? Az algériai személy biztosra venné, hogy a helyiek ridegek, barátságatlanok vagy akár idegengyűlölők, holott csupán nem ismerik az utat. Hasonló félreértéshez vezetett az, amikor életemben először beszéltem egy amerikaival. Amikor ők mások hogyléte felől érdeklődnek, akkor nem számítanak tartalmi válaszra, a „How are you?” afféle köszöntésként funkcionál. Ezzel az első beszélgetést alkalmával nem voltam tisztában, ezért igencsak összezavartam beszélgetőpartneremet azzal, amikor kérdésére nekiálltam leírni azt, hogy mi történt velem aznap. Tehát anélkül, hogy a másik látásmódot ismernénk, a két különböző perspektíva félreértéshez vezethet. Hogy ezt a konfliktust megelőzzük, le kell tennünk kulturális szemüvegünket, ami miatt bizonyos dolgokat másképp látunk. Meg kell próbálnunk a hasonló helyzeteket úgy kezelni, hogy nemcsak a saját kultúránk normáit vesszük figyelembe.

KÁRTYAJÁTÉK

Tanárként egy sor játékos megoldás áll a rendelkezésünkre, amivel ezekre a különbségekre felhívhatjuk diákjaink figyelmét. Az egyik ilyen szimulációhoz osszuk fel az osztályt négy-öt asztaltársaságra, úgy, hogy minden asztalnál öt ember üljön. Az asztalokon legyen egy pakli kártya. Mindegyik asztaltársaság kapjon egy lapot, ami elmagyarázza a játék szabályait. Az egyik legfontosabb szabály, hogy nem szabad verbálisan

kommunikálni. A játék többi szabálya látszatra az összes csoportnak ugyanaz, de mind az öt esetben van egy árnyalatnyi különbség: mind az öt csoport öt különböző kártyajátékot játszik, anélkül, hogy tudnának róla. Az első forduló után a nyertes átmegy egy másik asztalhoz. Ekkor érdekes megfigyelni, hogy reagál az adott tanuló a megváltozott játékszabályokra, és a többség hogy reagál arra az egy személyre, aki más szabályok szerint akarna játszani. Mennyi időbe telik, amíg az új játékos alkalmazkodik az új szabályokhoz? Hajlandó a többség is alkalmazkodni, főleg ha két új játékos csatlakozik? A többi játékos el tudja-e magyarázni a szabályokat nonverbálisan? Hogy reagál az új játékos? Összezavarodott, mérges? A játék nem tart sokáig, hogy utána maradjon idő a reflexióra. Ugyanezekkel a kérdésekkel szembesülnek egyrészt azok, akik új kulturális közegben találják magukat, másrészt maga a befogadó társadalom is. A kommunikáció szerepe fontos: a játék során ez hiányzott, hiszen a való életben is különböző nyelveket beszélünk, és különböző társadalmi normák szerint élünk. A diákok látni fogják, hogy a párbeszéd és egymás megértése által mennyire egyszerűbb átadni a játékszabályokat. A játék a migrációról is felvet kérdéseket, azaz az új játékos frusztrációja a megváltozott játékszabályokon párhuzamba állítható az ellenállással, melyet akkor érzünk, ha a saját kultúránkat veszélyeztetve érezzük.

A gyakorlat során a gyerekeknek az is világossá válik, hogy nem létezik jó és rossz kultúra: minden attól függ, hogy tekintünk a játékszabályokra. A világ kulturái két nagy csoportra oszthatók fel, melyek egy skálán két extrém között mozognak: ezek a feladatközpontú és az emberközpontú kultúrák. A feladatközpontúságnál az egyén, míg az emberközpontúságnál a közösség játszik fontos szerepet. Az egyes országok, de akár kisebb csoportok (pl. egy osztály) is besorolhatók valamelyik kategóriába a kettő közül. Hiba azt feltételezni, hogy

a feladatközpontú megközelítési mód, mely egyébként tipikusan a nyugati országokra jellemző, hatékonyabb, jobb vagy felsőbbrendű lenne, mint az emberközpontú orientáció. Egy homogén csapat tagjaként lehet, hogy hatékony dolog az egyik szemléletmód alapján a problémát megoldani, de mi van akkor, ha a csapatban mind a két megközelítési mód megtalálható? Egy ilyen esetben nem feltétlenül a mi nyugati problémamegoldó szemléletünk a leghatékonyabb. A legcélszerűbb az alkalmazkodás, ha azt a szituáció megköveteli.

Attól azonban nem kell tartani, hogy egyhamar az emberközpontú kultúra felé kéne elmozdulnunk. Az egymásrautaltság talán az egész világon épp Európában a legszembeötlőbb, ahol az egyes országok sorsa össze van kapcsolva a többivel. Az egymásrautaltság egy kihívás, hiszen meg kell tanulnunk együtt élni a különbségekkel, különösen Kelet-és Nyugat-Európa között. Nyugat-Európával, különösen Németországgal a jövőbeni kapcsolat még szorosabb lesz, épp ezért fontos elfogadnunk, hogy a német álláspont egy sokszínű társadalomról alapjában véve más, mint az itthoni hangulat. Németország gazdasági nagyhatalmi szerepét a bevándorlásnak köszönheti, épp ezért ezt pozitívan értékeli, sőt hisz abban, hogy ez továbbra is nagyon fontos, és a migráció kiegészíti az ország hibáit. Az ötvenes évekbeli munkaerőhiány miatt a német kancellár „munkaerőt hívott, de embereket kapott”, akik integrációja csak bizalommal volt elérhető. Elfogadott az, hogy ez a nyitottság az alapja a haladó társadalomnak, az erős

gazdaságnak és az állandó fejlődésnek. A migráció önmagában nem, hanem a nyitottság és a bevándorlók integrációjának képessége tette Németországot azzá az erős és fejlett országgá, ahogy mi azt ma ismerjük. Az integrációnak két oldala van, mely lépéseket követel mindkét féltől – egyrészt nyitottságot a befogadó féltől, és teljesítményt a bevándorlótól.

JÉGHEGY-HASONLAT

A következő, osztályban is elvégezhető gyakorlat a láthatatlan és látható kulturális elemekkel kapcsolatos. Ezt a gyerekek számára is érthető módon, egy jéghegygel lehet ábrázolni. A jéghegy csúcsa, amely a víz felszínén van, jelképezi a látható elemeket. Az emberek gyakran azonosítanak egy kultúrát az ilyen látható tulajdonságok alapján, például ételek vagy ruhák alapján. A jéghegy csúcsa azonban csak egy kis része a jéghegy egészének. A víz alatti részben található a szabad szemmel nem látható tulajdonságok, az adott kultúra értékrendje. A jéghegy nagyobb, víz alatti része foglalja magába azokat az értékeket, amelyek meghatározzák, mi alapján élünk, például hogy miért épp azokat a ruhákat viseljük, vagy azokat az ételeket esszük, melyek a jéghegy csúcsán vannak. Az értékek közé tartozik az, amit szépnek tartunk, erkölcsösnek vagy épp rossznak. Minden kultúrában az olyan értékek, mint a család vagy becsületesség, pozitívnak számítanak. Ezek az értékek idővel folyamatosan, nagyon lassú ütemben változhatnak. Ezeket a változásokat őseink generációról generációra adták át. A gyerekek lerajzolhatják a sa-

ját jéghegyüket, és ráírhatják a látható és láthatatlan elemeket, melyek jellemzik a saját hazájukat vagy vallásukat. Ezáltal fogékonyabbak lesznek a nem látható dolgokra is. Mivel más kultúráknál a víz alatti dolgokat nem látjuk, ezért kevésbé értjük, miért olyan nagyok a szemmel látható különbségek.

Európát az tette nagygyá, hogy az embereket nem az alapján ítéltük meg, hogy honnan jöttek, hanem hogy mit akartak elérni. Fontos tudatosítani, hogy először mindenki idegenként jön a világra, és csak később alkalmazkodunk a környezetünkhöz és vesszük fel annak értékeit. Azt fogadjuk el igaznak, amit a környezetünk igaznak mond, a más igazságát tévesnek minősítjük. Ma már egyre több a lehetőség az utazásra, és a mindennapi munkánk során is egyre többször kerülünk kapcsolatba emberekkel, akik más környezetben szocializálódtak és más nyelven beszélnek. Az efféle mobilitás mindig létezett, Közép-Európa pedig különösen olyan régió volt, ahol sok nép élt együtt, és még ma is nehéz számon tartani, milyen háttérrel rendelkeztek felmenőink. A következő években ez a folyamat újra felgyorsulhat, ha például az egyre akutabb munkaerőhiányt külföldről próbálják majd helyettesíteni. Az elkövetkező évek próbatétel elé állítanak minket, mennyire sikeresen tudjuk a globalizációt olyan módon irányítani, hogy hazánk minden tagjának a javát szolgálja. Ehhez olyan oktatásügyre és tanárookra van szükség, melyek azt közvetítik, hogyan tudunk harmonikusan egymás mellett élni és egymásra jobban vigyázni.

